

АСАБОВЫЯ ЎЛАСНЫЯ ІМЁНЫ Ў БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ КАЗКАХ (ІХ ЭТЫМАЛОГІЯ, РОЛЯ Ў КАЗКАХ І АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ)

*Personal Proper Names in Belarusian Fairy Tales
(their Etymology, Role in Fairy Tales and Features of the Translation)*

Keywords: *proper names, Belarusian fairy tales, derived diminutive forms, origin, patronymic, Russian, Czech, Belarusian*

Contact: *Masarykova univerzita; alenadikevic@seznam.cz*

Прадмова

Асабовыя ўласныя імёны ўваходзяць у нацыянальны лексікон беларускай мовы. Уласнае асабовае імя, разам з іменем па бацьку і прозвішчам, з'яўляецца найважнейшым сродкам ідэнтыфікацыі асобы. Кожны чалавек атрымлівае ўласнае імя адразу пасля нараджэння і яно суправаджае яго на працягу ўсяго жыцця. У Рэспубліцы Беларусь, у адрозненне ад Чэхіі ці Польшчы, існуе імя па бацьку. Імя па бацьку, разам з уласным іменем і прозвішчам, з'яўляецца абавязковай часткай сучаснага трохкампанентнага афіцыйнага наймення асобы ў Рэспубліцы Беларусь (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 3). Уласныя асабовыя імёны выконваюць спецыфічную функцыю ідэнтыфікацыі асобы і выдзяляюць яе з кола іншых. Дзякуючы ўласнаму імені асоба становіцца паўнаважным членам калектыву і таксама пакідае свой след у гісторыі (Ibidem: 4). Мэта публікацыі – пазнаёміць чытача з паходжаннем і значэннем асабовых уласных імён у беларускіх народных казках; растлумачыць іх этымалогію, ролю ў казках і асаблівасці перакладу.

Уласныя імёны ў беларускіх народных казках

Беларускія народныя казкі – гэта залаты фонд беларускай літаратуры і культуры беларускага народа. Кожная казка мае глыбокі сэнс і мудрасць. Традыцыйныя беларускія казкі па-ранейшаму папулярныя ў Беларусі, а таксама перакладзены на рускую і польскую мовы. У беларускіх казках сустракаюцца розныя ўласныя

імёны, напрыклад: *Іван, Ян, Ілья, Пятро, Марцін, Васіль, Пеця, Алёна, Алёша* і інш. Для гэтага артыкула былі выбраны наступныя беларускія народныя казкі: «Іван Іванавіч царэвіч», «Іван Прыўкрасны і князь Ладымір», «Кот Максім», «Алёнка», «Залатая яблынька», «Ох і залатая табакерка» і «Як Васіль Змея адолеў».

Іван Іванавіч царэвіч

У назве гэтай казкі чытач сустракаецца з імем уласным *Іван*, а таксама з імем па бацьку – Іванавіч: «Жыў сабе цар у якімсьці гасударстве, у якімсьці царстве, і быў у яго сын, Іван Іванавіч – царэвіч» (Народныя казкі 2010: 59). Другая частка імя «царэвіч» у назве казкі паказвае на прыналежнасць *Івана* да царскай сям'і (царэвіч – царскі сын). Далей у казцы ўжываецца толькі другая частка імя – «царэвіч» ці толькі імя і імя па бацьку *Іван Іванавіч*. «Паехаў той царэвіч да Бабы Ягі ў сваты» (Ibidem: 62); «А яна – ведзьма тая – ведала, што будуць ісці паперы да Іван Іванавіча на мяжу» (Ibidem: 63). Поўная форма імя сустракаецца толькі ў назве казкі і ў самым пачатку казкі.

Мужчынскае імя ўласнае *Іван* паходзіць ад габрэйскага Ёханан (יהווחנן) – Яхве (Бог), што азначае «Бог злітаваўся» або «Яхве (Бог) памілаваў» (Петровский 1980: 118), і раней было адным з самых распаўсюджаных яўрэйскіх імёнаў (Withycombe 1946: 79). У стараславянскай мове гэтае імя мае форму *Іоан – Іоан*. У рускай мове – *Іван*, у чэшскай мове – *Ivan, Jan*. У беларускай мове імя *Іван* мае памяншальна-ласкальныя формы: *Іван, Ясь, Янка, Янук, Івась*, а імя па бацьку: *Іванавіч, Іванаўна* (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 49–50). *Іван* – гэта стараславянскі варыянт імя *Ян*, якое з'яўляецца вельмі папулярным у Чэхіі (Rameš 2003: 146). Пра гэта сведчаць розныя мясцовыя назвы ў Чэхіі, напрыклад: *Ivančice* ці *Ivanovice*, а таксама легенда аб святым *Іване* (Ibidem: 245). Імя *Іван* прыйшло да ўсходніх славян ад зыходнага грэчаскага Ἰωάννης (Ioannés), а лацінская форма *Joannes* перайшла да заходніх славян, таму імя *Іван* мае ў чэшскай мове падабенства *Jan*. Цікавая асаблівасць, што ў беларускіх народных казках можна сустрэць абодва імёны: *Іван* і *Ян*. Мужчынскае імя *Іван* вельмі папулярнае імя ў славян, асабліва ва ўсходніх і паўднёвых славян. Прозвішчы *Іванов* і *Іванова* паходзяць ад імя *Іван* і з'яўляюцца вельмі распаўсюджанымі рускімі прозвішчамі. Імя па бацьку ад імя *Іван* у рускай мове: *Іванович, Ивановна*¹. Памяншальна-ласкальныя формы ў рускай мове: *Іванка, Іваня, Іванюха, Іванюша, Івася, Івасик, Іваха, Іваша, Иша, Ишута, Ваня, Ванюха, Ванюша, Ванюра, Ванюся, Ванюта, Ванютя, Ванята, Ива* і інш. (Петровский 1980: 118). Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Ivan* у чэшскай

¹ Разм. – Іваныч.

мове: *Ivánek, Ivo, Iva, Ivča, Ivek, Ivoš, Ivula, Ivouš, Ivoušek* і інш. Існуе меркаванне, што мужчынскае імя *Ivo* – гэта вытворная форма ад імя *Ivan*, а іншае меркаванне, што мужчынскае імя *Ivo* паходзіць ад старажытнагерманскага *Iwa* і азначае «лук» (Кнаррová 2020: 212). У чэшскай мове існуе вялікая колькасць вытворных памяншальных форм ад імя *Jan*: *Janík, Jenda, Jeník, Jeníček, Janeček, Janica, Jéňa, Jano, Janek, Johánek, Janeček, Janek, Honza, Honzík, Honzák, Honzin, Hóňa, Hond'ula, Honzíček, Honoušek, Honda, Honík* і інш. Але самыя папулярныя памяншальна ласкальныя формы ў Чэхіі – гэта *Honza* і *Honzík*. Цікавы факт, што з нямецкага імя *Johan* утварылася чэшскае імя *Haniš*, а вытворныя памяншальныя формы *Honza, Honzík* і інш. утварыліся ад нямецкай памяншальнай формы *Hans* (Ibidem: 215). Імя Іван вельмі папулярнае ў Беларусі, а таксама ва ўсіх славян. У Чэхіі імя Іван таксама распаўсюджана, асабліва ў старэйшай генерацыі (Ibidem: 212). Але імя *Jan* больш папулярнае ў Чэхіі і Польшчы. Мужчынскае імя *Іван* з'яўляецца вельмі папулярным у беларускіх і рускіх казках. Імя *Ян* сустракаецца ў беларускіх, а таксама ў чэшскіх казках.

Іван Прыўкрасны і князь Ладымір

У казцы «Іван Прыўкрасны і князь Ладымір» сустракаюцца тры імя ўласных мужчынскіх: *Іван, Ладымір (Ладзімір), Алёша (Аляксей)* і адно жаночае імя – *Алёна*. Мужчынскае імя *Уладзімір* сустракаецца ў гэтай казцы ў размоўнай форме *Ладымір*: «Наняўся ён да князя Ладыміра, кіеўскага самадзержца мнагалітасцівага» (Народныя казкі 2010: 79). Імя *Ладзімір (Ладымір)* – размоўныя формы ў беларускай мове ад імя *Уладзімір* (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 92). Мужчынскае імя *Уладзімір* славянскага паходжання і азначае «які валодае светам, вялікі, знакаміты» (Ibidem: 236). Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Уладзімір* у беларускай мове: *Валодзя, Ладзімір, Ладысь, Ладша, Вова* і інш. Імя па бацьку ў беларускай мове – *Уладзіміравіч, Уладзіміраўна* (Ibidem: 92–93). У рускай мове – *Владимир*, а ў чэшскай – *Vladimír*. У рускай мове існуе вялікая колькасць памяншальна-ласкальных формаў ад імя *Владимир*: *Володя, Вова, Володюха, Влада, Влада, Ладя, Лада, Вадя, Вава, Владимирушка, Вавуля, Вавуся, Дима, Володюка, Володюня, Володюша, Володяка, Володяша, Вовуля, Вовуня, Вовуся, Вовуша, Воля* і інш. У рускай мове ад імя *Владимир* утвараюцца імя па бацьку: *Владимирович* і *Владимировна*². Старажытнаруская форма імя – *Володимѣръ* (Петровский 1980: 79). Імя *Уладзімір* з'яўляецца вельмі папулярным у Беларусі і ў Расіі. У чэшскай мове імя *Vladimír* мае памяншальна-ласкальныя формы: *Lad'a, Vlád'a, Vlad'ka*,

² Размоўная форма – *Владимирыч*.

Vladík, Ladin, Vlado, Vladko, Mirek, Míra і інш. У Чэхіі гэтае мужчынскае імя таксама вельмі папулярна (Кнаррová 2020: 338).

У казцы «Іван Прыўкрасны і князь Ладымір» сустракаецца таксама мужчынскае імя ўласнае *Алешка*. Гэта казачны персанаж, які быў слугой князя: «Быў у яго Алешка – лёгкі на язык, салодкі на слова. Князь Ладымір і пытае ў Алешкі (...)» (Народныя казкі 2010: 79). Мужчынскае імя *Алешка* – гэта памяншальна-ласкальная форма імя *Аляксей*. У беларускай мове імя *Аляксей* (*Аляксій*) азначае «абаронца» (грэч.); «памочнік, дапамога» (лац.) (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 196). Мужчынскае імя *Аляксей* – Ἀλέξιος (прастамоўнае – *Ляксеі*³, старая форма імя – *Аляксій*⁴) вельмі старажытнае імя старажытнагрэцкага паходжання, ад грэч. ἄλέξιω – «абараняць» (Петровский 1980: 44–45). Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Аляксей* (*Аляксій*) у беларускай мове: *Алешка, Алёша, Лёша, Алёкса, Лёкса*. Імя па бацьку ад імя *Аляксей* у беларускай мове: *Аляксеевіч і Аляксееўна*, а ад імя *Аляксій* – *Аляксіевіч і Аляксіеўна* (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 17). У рускай мове – *Алексеі*, у чэшскай мове – *Alexej, Alex, Aleš*. У рускай мове ад імя *Алексеі* утварылася прозвішча *Алексеев*, якое з'яўляецца адным з распаўсюджаных рускіх прозвішчаў. *Алексій* – з'яўляецца царкоўнаславянскай формай. Імя па бацьку ад імя *Алексеі* у рускай мове: *Алексеевіч і Алексеевна*.⁵ Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Алексеі* у рускай мове: *Лёша, Алёха, Лёха, Алёша, Алёшка, Алексейка, Алёня, Лёня, Алёка, Алека, Лёка, Лека, Лёля, Аля, Алюня, Люня, Лексейка, Лекса, Лекся, Лёкса, Лёкся* і інш. (Петровский 1980: 44–45). Размоўныя формы *Алёша, Алёшка і Лёша* супадаюць у беларускай і рускай мовах. У Беларусі і Расіі мужчынскае імя *Аляксей* з'яўляецца вельмі папулярным. Мужчынскае імя *Aleš* – гэта чэшскі эквівалент імя *Аляксей* і з'яўляецца старачэшскай формай імя *Alexej*. Этымалогія і значэнне гэтых двух імёнаў супадаюць. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Aleš* у чэшскай мове: *Lexa, Alešek, Alda, Alík, Ala, Ali, Alínek, Alča, Alešák, Lešek, Alíš, Alíšek, Ašík, Alešík*. Мужчынскае імя *Alexej* з'яўляецца папулярным у Чэхіі, асабліва яго скарачанае форма – *Alex*, якая ў апошні час таксама выкарыстоўваецца і як жаночае імя. Мужчынскае імя *Aleš* таксама вельмі распаўсюджанае і папулярнае на тэрыторыі Чэхіі (Кнаррová 2020: 131).

Таксама ў гэтай казцы сустракаецца персанаж *Іван Прыўкрасны*: «Ёсць у нас Іван Прыўкрасны, сірата няшчасны!» (Народныя казкі 2010: 79). У гэтай казцы другая частка двухслоўнага імя героя «Прыўкрасны» характарызуе яго знешнія дадзеныя і дапамагае чытачу лепей уявіць выяву персанажа казкі. У казцы

³ Рус. Лексей.

⁴ Рус. Алексій.

⁵ Размоўныя формы імёнаў па бацьку ў рускай мове: *Алексеич, Алексевна*.

ўжываецца цэлае двухслоўнае імя *Іван Прыўкрасны* ці толькі імя ўласнае *Іван*: «Баба старая перавезла Івана на той бераг ракі» (Ibidem: 80).

У казцы ў *Івана Прыўкраснага* была жонка *Алёна Сівалобаўна*: «Кладзіся, друг мой Іван Прыўкрасны, спаць, – гаварыць *Алёна Сівалобаўна*.» (Ibidem: 80). Поўнае імя персанажа *Алёна Сівалобаўна* складаецца з двух слоў. Другая частка імя «Сівалобаўна»⁶ апісвае выгляд казачнага персанажа (Шніпава 2017: 269). Дадзенае слова складаецца з дзвюх частак: «сівы» (ці «шэры») і «лоб». Можна меркаваць, што аўтар гэтай казкі паказвае на колер валасоў *Алёны* («сівы лоб» – шэрыя, светлыя валасы). У казцы імя сустракаецца ў поўнай двухслоўнай форме або толькі асобна імя ўласнае: «Іван Прыўкрасны, сірата няшчасны, надзеў шубу тую, тады *Алёна* дае яму тры яечкі» (Народныя казкі 2010: 80).

Жаночае імя ўласнае *Алёна* – гэта памяншальна-ласкальная форма ў рускай і беларускай мовах ад імя *Алена* (беларус.) ці *Елена* (рус.). Імя *Алена* грэчаскага паходжання, ад грэч. *helenos* – святло. *Ἠλένη* – у старой грэцкай мове, *Алёна* – народная форма. Вытворныя формы ад імя *Алена* ў беларускай мове: *Алёна, Алёнка, Ялена, Гэля, Аліся, Лена* і інш. (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 111). У беларускай мове значэнне імя *Алена, Гелена* – «паходня, бляск, светач, выбраная» (Ibidem: 245). У рускай мове – *Елена*, у чэшскай мове – *Helena*. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Елена* ў рускай мове: *Лена, Ленка, Алёна, Ленуша, Ленуся, Леся, Аленя, Еля, Ела, Елюша, Елюся, Алёнка, Алена, Аленка, Алёнушка, Лёся, Лёля, Леля, Лелечка, Люся* і інш. (Петровский 1980: 108). Жаночае імя *Елена* вельмі папулярнае ў Грэцыі, Балгарыі, Расіі і Беларусі, а імя *Helena* – у Польшчы і Чэхіі. Імя *Eleni* з'яўляецца сучаснай грэцкай формай імя *Helena*. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Helena* ў чэшскай мове: *Heluš, Helča, Helka, Heloušek, Hela, Helina, Helinka, Helička, Heluše, Heluška, Heluna, Helunka, Ela, Lena, Lenka* і інш. (Кнаррová 2020: 433). Цікавы факт, што ў чэшскай мове існуе, побач з імем *Helena*, таксама імя *Alena*, якое, як мяркуецца, утварылася ад лацінскага імя *Magdalena*. Жаночае імя *Alena* і яго скарачанае форма *Alenka* адносяцца да папулярных жаночых імёнаў у Чэхіі (Ibidem: 356–357).

Кот Максим

У беларускай казцы «Кот Максим» знойдзем два мужчынскія імя – *Марцін* і *Максім*: «Жылі дзед і баба. Мелі яны сына і ката. Сына звалі Марцінам, а ката – Максімам» (Краіна казак. Кот Максим).

⁶ Таксама, як у выпадку імя *Іван Прыўкрасны*.

Мужчынскае імя ўласнае *Максім* (*Максіян, Маўсіма*) (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 221) лацінскага паходжання⁷ (Кнаррová 2020: 254) і яго значэнне – «найвялікшы, самы вялікі» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 221). Памяншальна-ласкальная форма ад імя *Максім* у беларускай мове – *Макс*, а імя па бацьку – *Максімавіч, Максімаўна* (Ibidem: 64). У рускай мове – *Максим*, у чэшскай мове – *Maxim, Max*. У рускай мове імя *Максим* мае размоўную форму *Макс*⁸ (Петровский 1980: 148), якая вельмі папулярная ў Беларусі і Расіі. Імя па бацьку ў рускай мове ад імя *Максим*: *Максимович і Максимовна*⁹. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Максим* у рускай мове: *Максимка, Макся, Максюта, Максюша, Мака, Сима*. Такое ж значэнне мае ў рускай мове і імя *Максиан* (Ibidem: 64). У чэшскай мове імя *Maxim* мае асобную самастойную скарачаную форму – *Max*. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Maxim* у чэшскай мове: *Maxek, Maxítek, Maxiček, Маха, Maxouš, Maxoušek* і інш. *Maxmilián* – роднаснае імя ўласнае (Кнаррová 2020: 254).

Мужчынскае імя *Марцін* (*Марцалій, Марцьян, Марціян, Марцыял, Мартын*) – лацінскага паходжання (лац. *Martinus*¹⁰) і азначае «які належыць богу Марсу» ці «ваяўнічы» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 222). *Марцісь* – размоўная форма ад імя *Марцін* у беларускай мове. Імя па бацьку ад імя *Марцін*: *Марцінавіч і Марцінаўна*, а ад імя *Мартын*: *Мартынавіч і Мартынаўна*. Імя па бацьку ад імя *Марцалій*: *Марцаліевіч і Марцаліеўна* (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 65). У рускай мове – *Мартин*, у чэшскай мове – *Martin*. *Мартын* – размоўная форма ад імя *Мартин* у рускай мове. Імя па бацьку ў рускай мове: *Мартинович, Мартиновна*¹¹. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Мартин* у рускай мове: *Мартиня, Мартя, Мартиша, Мартюня, Мартюха, Мартюша, Маря, Мартынка* і інш. Імя па бацьку ад імя *Мартиан* у рускай мове: *Мартианович, Мартиановна* (Петровский 1980: 153). Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Martin* у чэшскай мове: *Martínek, Máca, Má-t'a, Marťan, Martek, Mart'ouš, Mart'oušek, Martík, Martiňák, Mates, Martes, Marty, Mart, Martouš, Martoušek* і інш. (Кнаррová 2020: 253). Мужчынскае імя *Martin* адносіцца да папулярных імёнаў у Чэхіі.

⁷ Ад лац. *maximus*.

⁸ Імя па бацьку ад імя *Макс* у рускай мове: *Максович, Максовна*.

⁹ Размоўная форма: *Максимич*.

¹⁰ *Марс* – рымскі Бог вайны.

¹¹ Размоўная форма: *Мартинич*.

Алёнка

У беларускай народнай казцы «Алёнка» яшчэ раз сустракаем з жаночым уласным імем *Алена* ў памяншальна-ласкальнай форме *Алёнка*: «Жылі дзед і баба. І была ў іх дачка Алёнка» (Беларускія народныя казкі. Алёнка).

«Распытала ведзьма Бабарыха ў Алёнку, куды яна едзе. Алёнка ўсё расказала» (Беларускія народныя казкі. Алёнка).

Залатая яблынька

У казцы «Залатая яблынька» сустракаем з двума жаночымі імёнамі – *Галіна* і *Юлія*: «Жыў дзед і баба. І былі ў іх дочки – дзедава дачка і бабіна дачка. Дзедаву дачку звалі Галя, а бабіну – Юля» (Беларускія народныя казкі. Залатая яблынька). Жаночае імя *Галіна* грэчаскага паходжання – γαλήνη і яго значэння – «цішыня, спакой» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 250). *Галя* – гэта памяншальная форма ад імя *Галіна* ў рускай і беларускай мовах, якая часта выкарыстоўваецца ў неформальнай сітуацыі (Ibidem: 115). У рускай мове – *Галина*, у чэшскай – *Galina*. Памяншальна-ласкальныя формы ў рускай мове ад імя *Галина*: *Галинка*, *Галинуха*, *Галинуша*, *Галя*, *Гала*, *Галёк*, *Галёка*, *Галика*, *Галиха*, *Галиша*, *Галюня*, *Галюся*, *Галюха*, *Галуха*, *Галюша*, *Галуша*, *Гана*, *Ганя*, *Гася*, *Гуля*, *Аля*, *Лина*, *Линуся*, *Линуша*, *Ина* (Петровский, 1980: 82), *Галочек*, *Галочка*, *Галушенька*, *Галушечка*, *Галушка*, *Галчонок*, *Галька*, *Галюттик* і інш. (Ibidem: 268–269). Аўтары У.М. Завальнюк, В.К. Раманцэвіч і Н.А. Петровский пішуць аб грэцкім паходжанні імя *Галіна*. Аўтар М. Кнаппава прыводзіць два паходжанні імя: з грэцкай мовы – γαλήνη са значэннем «мір, спакой» або з лацінскай мовы – *gallus* са значэннем «курыца» ці «якая паходзіць з Галіі» (Кнаппова 2020: 423). Памяншальныя формы ў чэшскай мове ад імя *Galina*: *Gala*, *Galka*, *Galuš*, *Galuška*, *Galinka*, *Galča* і інш. (Ibidem: 424). Жаночае імя *Галіна* з'яўляецца вельмі папулярным у Расіі і Беларусі. У Чэхіі таксама можна сустрэць імя *Галіна*, але ў наш час не вельмі папулярна. У казцы «Залатая яблынька» сустракаецца імя *Галіна* толькі ў памяншальнай форме *Галя*: «Вывела Галя бычка з хлява, паглядзіла па шыі і пагнала на пашу» (Беларускія народныя казкі. Залатая яблынька).

Жаночае імя *Юлія* (*Іулія*, *Юліта*, *Ўліта*) грэчаскага паходжання, і гэтае імя азначае «кучаравая, пушыстая, хвалістая» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 254). Аднак імя *Юлія* мае дзве версіі паходжання. Па першай з іх, імя прыйшло з грэцкай мовы, а па другой версіі, імя *Юлія* паходзіць з лацінскай мовы і трактуецца як «ліпеньская» або «з роду Юліяў». Памяншальна-ласкальныя формы ў беларускай мове ад імя *Юлія*: *Юля* і *Юліна* (Ibidem: 130). У рускай мове – *Юлия*, у чэшскай мове

– *Julie*. Н.А. Петровский у сваім слоўніку прыводзіць таксама старую форму імя – *Иулия* і прыводзіць рымскае паходжанне імя *Julia*. Памяншальна-ласкальныя формы ў рускай мове: *Юля, Юла, Юлюся, Юлюшка, Юлька, Юлка, Юлонька, Юлочка, Юлик, Юлёнок* (Петровский 1980: 234, 382). Жаночае імя *Юлія* з'яўляецца вельмі папулярным у Беларусі і Расіі. Чэшская аўтар М. Кнаппава прыводзіць у сваёй кнізе лацінскае паходжанне імя *Julie* – жаночая форма імя ад мужчынскага імя *Julius*. Жаночае імя *Julietta* з'яўляецца вытворнай формай ад імя *Julie*. Першапачатковае значэнне імя не ясна. Некаторыя аўтары прыводзяць таксама значэнне імя *Julie* як «боская»¹². Памяншальна-ласкальныя формы ў чэшскай мове ад імя *Julie*: *Jula, Julka, Julča, Julinka, Juli, Lili, Lia, Julina, Juliška, Julinečka* і інш. У Чэхіі імя *Julie* з'яўляецца папулярным, імя *Julietta* сустракаецца радзей (Кнарповá 2020: 454).

Ох і залатая табакерка

У гэтай казцы сустракаецца імя *Ян* у памяншальна-ласкальнай форме *Янка*, які быў сынам лесніка: «Жыў да быў на свеце Янка, леснікоў сын» (Беларускія народныя казкі: 74). Мужчынскія імёны ўласныя *Ян* і *Іван* маюць аднолькавую этымалогію. Мужчынскія імёны ўласныя *Іаан, Іаган, Іван, Джон, Жан, Яаній, Ян* – імёны яўрэйскага паходжання і азначаюць «ласка Божая, Бог мілуе» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 213). У беларускіх казках сустракаюцца абодва імя. У Беларусі, таксама як і ў Чэхіі і Польшчы, імя *Ян* з'яўляецца распаўсюджаным.

Як Васіль змея перамог

У казце «Як Васіль змея перамог» сустракаецца імя *Васіль*, якое мае старажытнагрэчаскае паходжанне: «Жыў у тым краі адзін чалавек. Не сказаць, каб дужы, але смелы і здагадлівы. Звалі яго Васіль» (Краіна казак. Як Васіль змея перамог). Асабовае імя *Васіль* (*Васілій, Базыль*) паходзіць ад грэч. *basileus* (βασιλεως, βασιλείος), што азначае «царскі» (Завальнюк, Раманцэвіч 2017: 204). Імя па бацьку ад імя *Васілій* у беларускай мове: *Васільвіч, Васільеўна*, а ад імя *Васіль*: *Васілевіч, Васілеўна*, а памяншальна-ласкальная форма – *Вася* (Ibidem: 32). У рускай мове – *Васілій*, у чэшскай мове – *Vasil, Basil, Bazil*. Імя *Васілій* у рускай мове мае вялікае мноства вытворных ласкальных форм: *Вася, Васюша, Васяша, Васяха, Васята, Васюня, Васюра, Сюра, Васяня, Васяна, Васяк, Васяка, Вака, Васяй, Васёня, Васёна, Васюта, Сюта, Васюха, Васільюшка, Васілька, Васілёк, Васілько*

¹² З Jovilius.

і інш. (Петровский 1980: 70). У чэшскай мове мужчынскае імя *Vasil* мае старую чэшскую форму імя *Basil* ці *Bazil*. Памяншальна-ласкальныя формы ад імя *Vasil* у чэшскай мове: *Vaska*, *Vasilek*, *Váša* і інш. (Кнаррová 2020: 331). Мужчынскае імя *Vasиль* з'яўляецца папулярным у Беларусі і Расіі, у Чэхіі сустракаецца рэдка.

Агляд выкарыстаных антрапанімаў у беларускіх казках на рускай, беларускай і чэшскай мовах

Для лепшага агляду і параўнання ўласныя імёны, выкарыстаныя ў дадзенай публікацыі, былі сабраны ў табліцу 1, якая ўключае ў сябе паходжанне імёнаў уласных і варыянты імя на рускай, беларускай і чэшскай мовах. Усяго было растлумачана дзевяць імёнаў уласных: шэсць мужчынскіх і тры жаночыя імёны.

Паходжанне ўласнага імя	Імя на рускай мове	Імя на беларускай мове	імя на чэшскай мове
старажытнагрэчаскае – Ἀλέξιος	<i>Алексей</i>	<i>Аляксеі</i>	<i>Alexej, Alex, Aleš</i>
старажытнагрэчаскае – Βασίλειος, βασιλῖος	<i>Василий</i>	<i>Васілій, Васіль, Базыль</i>	<i>Vasil, Basil, Bazil</i>
грэчаскае – Ἑλένη	<i>Елена</i>	<i>Алена, Алёна</i>	<i>Helena</i>
старажытнаўрэйскае – יְהוָה	<i>Иван</i>	<i>Іван, Ян</i>	<i>Ivan, Jan</i>
славянскае	<i>Владимир</i>	<i>Уладзімір</i>	<i>Vladimír</i>
лацінскае – Martinus	<i>Мартин, Мартиан</i>	<i>Марцін, Мартын, Марцалій, Марцьян, Марціян, Марцыял</i>	<i>Martin</i>
лацінскае – Maximus	<i>Максим</i>	<i>Максім</i>	<i>Maxim, Max</i>
Грэчаскае / лацінскае Iulia	<i>Юлия, Иулия</i> ¹³	<i>Юлія, Іулія, Юліта, Іўліта</i>	<i>Julie</i>
грэчаскае γαλήνη / лацінскае gallus	<i>Галина</i>	<i>Галіна</i>	<i>Galina</i>

Табліца 1: Мужчынскія і жаночыя ўласныя імёны ў беларускіх казках

¹³ Старая форма імя.

Заклучэнне

Беларускія народныя казкі ўваходзяць у залатую калекцыю літаратуры беларускага народа і яны па-ранейшаму цікавыя для чытача рознай узроставай катэгорыі. Уласныя імёны ў казках займаюць важнае месца, таму што яны характарызуюць казачных персанажаў. Па імені можна вызначыць, які гэта персанаж казкі: станоўчы ці адмоўны; які яго сацыяльны статус і якая ў яго знешнасць. Імя ўласнае нясе ў сабе моўнае і культурнае значэнне. У беларускіх народных казках часта выкарыстоўваюцца памяншальна-ласкавыя формы імёнаў або складзеныя імёны з некалькіх слоў. Часам можа сустрэцца і імя па бацьку. У гэтай публікацыі былі аналізаваны дзевяць імёнаў уласных: тры імя старажытнагрэчаскага і грэчаскага паходжання, два імя лацінскага паходжання, адно імя славянскага паходжання, адно імя старажытнаўрэйскага паходжання і два імя з нявызначаным паходжаннем (крыніцы паказваюць на грэчаскае, а таксама на лацінскае паходжанне імя ўласнага). З гэтага вынікае, што найчасцей выкарыстоўваюцца ў беларускіх казках імёны ўласныя грэчаскага і лацінскага паходжання. У заключэнне, уласныя імёны ў гэтых трох славянскіх мовах падобныя і сугучныя, а таксама распаўсюджаныя як у народных казках, так і ў наш час.

Summary

The presented publication describes personal proper names in Belarusian folk fairy tales, their origin and meaning, patronymics and hypocoristics. At the same time, the publication presents male and female names in Belarusian with their Russian and Czech equivalents, analyzes their role in fairy tales and their prevalence at the present time.

Літаратура

Беларускія народныя казкі. Мінск: «Харвест», 2012.

Завальнюк, У.М., Раманцэвіч, В.К. *Слоўнік асабовых уласных імён*. Мінск: «На-родная асвета», 2017.

Народныя казкі для дзетак. Мінск: Unicef, 2010.

Петровскій, Н.А. *Словарь русских личных имён. Около 2600 имён*. Москва: «Русский язык», 1980.

Кнаррová, М. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha: Academia, 2020.

Rameš, V. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen.* Praha: LIBRI, 2003.

Withycombe, E.G. *The Oxford dictionary of English Christian names.* Oxford University Press, 1946.

Інтэрнэт-крыніцы

Беларускія народныя казкі. Алёнка. Даступна на:

https://knihi.com/Bielaruskija_narodnyja_kazki/Alonka.html (19-03-2024).

Беларускія народныя казкі. Залатая яблынька. Даступна на:

https://knihi.com/Bielaruskija_narodnyja_kazki/Zalataja_jablynka.html (19-03-2024).

Краіна казак. Кот Максім. Даступна на:

https://dzietkam.knihi.com/teksty/Kazki1957b/Kot_Maksim/text (19-03-2024).

Краіна казак. Як Васіль змея перамог. Даступна на:

https://dzietkam.knihi.com/teksty/Kazki1957b/Jak_Vasil_zmieja_pieramoh/text (19-03-2024).

Шніпава, А.С. *Уласныя імёны як першасная характарыстыка дзейных асоб у беларускіх казках.* XI Машеровские чтения. Витебск, 2017. Даступна на:
<https://core.ac.uk/download/pdf/335031273.pdf> (19-03-2024).

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0